

Bij de toekenning van het Charlotte Köhler-stipendium aan Arnoud van Adrichem

‘Welke dichter die in de afgelopen vijf jaar debuteerde, is veelbelovend?’ Voor die vraag zag de jury van het Charlotte Köhlerstipendium 2009 – bestaande uit Gaston Franssen, Henk van der Waal en Janita Monna – zich gesteld. Een verdraaid lastige vraag, waarover het niettemin aangenaam discussiëren was.

De jury las het werk van meer dan veertig dichters. De meeste van hen publiceerden in de afgelopen vijf jaar een bundel, sommige twee, en een enkeling drie. Wie van deze debutanten het Stipendium zou mogen ontvangen, was alles behalve een uitgemaakte zaak. Want op onze stapel lagen genoeg goede bundels. De lastigste, en daarmee ook de spannendste vraag was: welke dichter houdt een belofte in, naar wiens volgende bundel zijn we het meest benieuwd, wie heeft de meest eigen stem.

Twee dagen hebben we uitgebreid gepraat over poëzie. Over sommige bundels waren we in enkele zinnen uitgesproken, over vele spraken we langer, maar over *Vis* van Arnoud van Adrichem raakten we niet uitgepraat. En toen begon het te dagen: poëzie die je zo blijft bezig houden, die zich niet in een paar zinnen laat afspreken, die vrolijk maakt en ergernis oproept, die poëzie dwingt als het ware zo’n Stipendium af.

In *Vis* van Arnoud van Adrichem is voortdurend een ‘wij’ aan het woord en ergens wordt geroepen: ‘Doe maar net of wij er niet zijn.’ Maar precies *dat* is onmogelijk. Het is een bundel waar je je mee moet verhouden, een die je niet kunt negeren. Hoe speelt Van Adrichem dat klaar?

Om te beginnen laat hij het in zijn poëziedebuut wemelen van zinnetje waarin de taal in haar ‘fatische functie’ wordt gehanteerd, zoals de Russische structuralist Roman Jakobson zou zeggen: ‘Versta je me nog?’, ‘Begrijp je wat ik bedoel?’ Die functie dient om het communicatiekanaal tussen zender en ontvanger te openen, of om te controleren of de communicatie wel succesvol verloopt. Door dergelijke zinnettes op te nemen in een gedicht, gebeurt er iets intrigerends: opeens word je als lezer aangesproken door iemand die nadrukkelijk contact wil maken, die alle moeite doet om ervoor te zorgen dat er efficiënt en succesvol gecommuniceerd wordt. Het leidt ertoe dat je als lezer op het puntje van je stoel gaat zitten en extra aandachtig gaat lezen. ‘Ja,’ zou je willen zeggen, ‘ik ben er nog, ik versta je.’ Maar hoe verder je doordringt in de bundel, hoe duidelijker het wordt dat van gewone, traditionele communicatie in dit geval geen sprake kan zijn. Deze dichter plaagt zijn lezer: hij lokt hem naar binnen met een smoes, doet alsof hij uit is op een heldere en efficiënte uitwisseling van gedachten – maar hij laat zijn lezer vervolgens verward achter: ‘U wekt een wat nerveuze indruk. / Hebben wij u zo gemaakt?’

De ‘wij’ die in *Vis* aan het woord is, is bovendien een opdringerige stem met een gevoelige sensor voor alle taal die er om hem heen wordt gebruikt. Uitdrukkingen en clichés zijn opgezogen uit kantooromgevingen, uit de reclamewereld of uit handboeken communicatie. Ze worden, vermengd met citaten uit wereldpoëzie, liedjes, spreekwoorden en meer, opnieuw gebruikt in een andere context. Dat zou vlak knip- en plakwerk kunnen opleveren, maar bij Van Adrichem krijgen de nietszeggende communicatie-uitingen vaak een geestige lading door de volstrekt andere omgeving waarin ze moeten fungeren. Het levert een fascinerend, even verontrustend als vilein universum van citaten, tekstfragmenten en halve redeneringen op. Een universum waarin de lezer zich soms voelt als een vis op het droge, happend naar adem. Want anders dan bijvoorbeeld de televisie of het internet is het veelstemmige informatiebombardement dat deze poëzie ook is, onmogelijk uit te zetten. Ze dwingt tot een actieve leeshouding. ‘(Neem eens de moeite: de dikke *Van Dale*.)’, suggereert de dichter voor de vuist weg na het gebruik van een onalledaags woord.

Van Adrichem schrijft volle poëzie, die nu eens opzichtig over zichzelf gaat en op andere momenten het schrijfproces slechts als ruis op de achtergrond laat klinken. In *Vis* laat hij zien hoe de wereld taal is om zich aldus midden in die wereld te plaatsen. Het is poëzie van nu, die zijn wortels in de L=A=N=G=U=A=G=E poetry niet verloochent.

Poëzie kan verleiden, kan opzwevend zijn, kan muziek in je teweeg brengen. Dat is bekend. Maar dat poëzie ook kan dreigen en als een donkere lucht vol onweerswolken op je af kan komen drijven, is nieuw en niet vaak vertoond. Van Adrichem krijgt het in *Vis* niettemin voor elkaar. De sfeer die hij door zijn hoge betweterige toon en door de lezer consequent met u aan te spreken creëert, is onheilspellend en trekt diep in het gebeente. Dat komt ook doordat de bron van waaruit de woorden vertrekken – normalerwijs gaan we ervan uit dat dat de dichter is – in deze bundel in mysteriën is gehuld. Er lijkt steeds een niet te identificeren macht, waar je als lezer nauwelijks invloed op hebt, van alles over je uit te storten. Dat geeft de gedichten van Van Adrichem iets onaantastbaars en wekt de indruk dat hier niet een individuele dichter tot ons spreekt, maar de poëzie zelf.

Over *Vis* van Arnoud van Adrichem is de jury bij lange na nog niet uitgepraat. Zo zou zij graag de gangen van de vissen uit deze bundel na willen gaan of uit willen vinden hoe een peer verandert in een appel. Of nader willen onderzoeken hoe Van Adrichems poëzie zich loszingt van de theorie en de filosofie waarop zij is gestoeld. Een dichter die zo nieuwsgierig maakt, geeft naar de mening van de jury blijk van een groot talent. En dat talent wordt hier bekroond.

Amsterdam, december 2009

De jury van het Charlotte Köhler Stipendium 2009

Gaston Franssen
Janita Monna
Henk van der Waal